AVATARURILE UNEI GLIFE DE CARACTER: @ – *A COADĂ DE MAIMUȚĂ*.
(II) CONSIDERAȚII ISTORICE ŞI ETIMOLOGICE

Constantin-Ioan Mladin
(Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia)

§ 1. După ce, în prima parte[1] a acestui studiu, am formulat câteva considerații cu caracter general referitoare la glifa discutată (schițarea unei definiții, indicarea domeniului specific în care apare simbolul grafic @) şi am trecut în revistă alte folosiri pe care le-a dobândit glifa, față de utilizarea ei consacrată de contextul multimedia (folosiri analogice, folosiri expresiv-ludice), vom încerca acum o reconstituire a istoriei acestei glife. Cea de a treia şi ultima parte urmează să inventarieze denumirile de care dispune respectivul simbol grafic în mai multe limbi.

§ 2. Arestat încă din 1088, termenul spaniol *arroba* desemna, în posesiunile Spaniei şi ale Portugaliei, o unitate de măsură fie pentru capacitate (fiind întrebuințată la măsurarea volumului de vin, de ulei…), fie pentru greutate. În mod curent, *arroba* echivala cu 12,780 kg (foarte strict, cu 11,5061585 kg). În realitate însă, capacitatea indicată nu era pretutindeni aceeaşi. La aceasta trebuie adăugat şi faptul că *arroba* putea avea valori diferite dacă era întrebuințată pentru vin sau pentru ulei. Termenul iberic este o preluare a termenului arab hispanic[2] *arrúb'* – عبرلا (uneori notat şi *ar-roub* sau *arrouba*), acesta fiind un reflex al termenului din araba clasică *al rub'* (întâlnit şi în forma *al reba'a*)[3], el însuşi provenit din arabul *al reba'a* „sfertul” (format din articolul *al* şi *reba'a* „al patrulea / a patra” < *arba'a* „patru”). Începând din 1859, anul în care a fost adoptat sistemul metric francez, *arroba* a căzut în desuetudine. Cu toate acestea, termenul mai este folosit câteodată în zilele noastre pentru a aprecia greutatea taurilor de luptă înaintea coridei. Expansiunea coloniilor, mai ales a celor spaniole, în secolul al XVI-lea a dus la răspândirea acestui semn în Europa. Astfel se explică prezența sa în corespondența comercială a negustorilor florentini. În timpul lucrărilor de restaurare a unei colecții de fotografii de la Institutul Treccani, Giorgio Stabile, profesor la Universitatea *La Sapienza* din Roma, a descoperit într-o publicație a lui Federigo Melis (*Documenti per la storia economica dei secoli XIII-XVI* – Florența): **(1)** fotografia unui document original care înfățişa pentru prima dată un fel de *a* cu buclă în scrisorile negustorilor venețieni din secolul al XVI-lea şi **(2)** transcrierea în italiana modernă a unei

[1] *Avatarurile unei glife de caracter:* ***@ – a coadă de maimuță****. (I) Generalități, folosiri atipice*, în *UniTerm*, nr. 4, 2006. Vezi aici şi indicarea resurselor bibliografice.
[2] Din vremea invaziei arabe (711-1492).
[3] Diferențele de scriere îşi au explicația în prezența la finala cuvântului arab a unei litere fără echivalent în latină şi care, din punct de vedere fonetic, se află undeva între /*e*/ şi /*a*/.

scrisori din Sevilia (trimisă de negustorul toscan Francesco Lapi în 24 mai 1536 lui Filippo Strozzi, la Roma) în care apărea acest *a* stilizat după moda florentină, ca unitate de măsură curentă în epocă (simbolizind o amforă). De asemenea, Giorgio Stabile a găsit un dicționar latin-spaniol al lui Antonio Nebrjia (Salamanca, 1492) în care *anfora* este tradus prin *arroba* (unitatea de măsură pentru greutate). O altă cercetătoare, Elena Cecchi, precizează însă în notele pe care le-a stabilit într-o lucrare de paleografie comercială că abrevierea comercială cea mai curentă din secolele XIII-XVI era un simbol special „a (con svolazzo in senso antiorario) = anfora", adică un *a* prevăzut cu un ornament trasat în sensul contrar al acelor de ceasornic (senestrogyr). Dispunând de acest sens (măsură spaniolă pentru greutate), termenul *aroba* (scris în moduri diferite) apare în franceză (în 1555, într-un text tradus din spaniolă) şi în engleză (în 1598, după *Oxford English Dictionary*). Foarte curând, în urma unor mutații semantice obscure, s-a produs o confuzie între simbolul folosit de tipografi şi valoarea sa metrologică. Traducători însărcinați cu tipărirea de manuale tehnice unde apărea pentru prima oară acest semn s-au adresat tipografilor care le-au indicat un catalog al turnătorilor-matrițeri francezi în care putea fi văzut un caracter având cam aceeaşi grafie cu @, caracter numit *arobas*. Acesta corespundea însă vechii unități de măsură spaniole pentru greutate şi pentru capacitate.

§ 3. O ipoteză foarte seducătoare privind originea glifei @ ar fi cea a ligaturii caligrafice (fuziunea a două caractere consecutive într-un singur semn), care, după lingvistul american Berthold Louis Ullman, s-ar fi putut produce în scrierea de mână a călugărilor copişti din secolul al VI-lea, întrucât este bine cunoscut faptul că, la vremea respectivă, pentru a câştiga timp şi spațiu, aceştia aveau obiceiul de a recurge, cu mult înainte de a se fi inventat tipografia, la o sumedenie de prescurtări[4]. Conform acestei teorii, *a* şi *d* cursiv din componența prepoziției latine polivalente *ad* („spre", „la") au sfârşit prin a fuziona şi prin a se confunda, codița literei *d* încovoindu-se spre stânga şi încolăcindu-se în jurul literei *a*[5]. Semnificația noului semn trebuie să fi fost atât „la", cât şi „spre" sau „prin". Cu toate acestea, intenția de economie (efort – timp – spațiu – materiale necesare scrisului) nu este foarte uşor de susținut. Este evident că, în comparație cu un simplu *ad*, desenarea unui @ încetineşte scrisul, întrucât mâna este nevoită să revină la punctul de plecare după ce a trasat deja un *a*. De fapt, scrierea simbolului @ nu este câtuşi de puțin practică pentru că operațiunea implică o atenție încordată pentru a se putea obține în cele din urmă centrarea corectă a literei *a* inițiale în aşa fel încât semnul derivat să nu se suprapună peste litera precedentă. În timpul care a urmat, tendința aceasta trebuie să fi fost susținută de normalizarea scrierii din tipografiile renascentiste. Într-adevăr, o reproducere a caracterelor întrebuințate de Gutenberg arată că ligaturile erau la fel de numeroase ca literele simple. Cu timpul, se pare că *d* s-ar fi încovoiat în

[4] Alte asemenea notații condensate: *esperlueta* – *&* pentru „şi" sau *eszett* – *ß* pentru un *s* lung şi un *s* final.

[5] Dacă această provenienţă ar fi validată de exemple convingătoare adunate de prin manuscrise medievale, pronunțarea corectă a semnului desemnat astfel ar trebui să fie /*ad*/, nu /*at*/, această din urmă rostire trimițând la limba engleză.

ad, ajungând să semene oarecum cu un *6* întors, cerculețul său confundându-se mai apoi cu cel al literei *a*. Totuşi, este greu de dovedit că acest semn ar fi avut o legătură directă cu latina, întrucât numeroase documente demonstrează că *ad* s-a conservat cât se poate de bine în manuscrise. Prepoziția *ad* „clasică" abundă în reproducerile *Bibliei* lui Gutenberg şi, spre 1470, înțesează primele cărți tipărite în Franța sau în Italia.

§ 4. După opinia unor specialişti, etimologia termenului *arobază* (fr. *arobase*) ar trebui explicată prin coruperea unei sintagme tehnice împrumutate din jargonul tipografilor – *a-rond-bas-de-casse* – care desemnează o ligatură (contragere) tipografică: un *a* minuscul într-un cerculeț şi depozitat în căsuța (fr. *casse*) din partea de jos a cutiei de rezervă (fr. *cassetin*), acolo unde se păstrau de obicei caracterele de plumb[6].

§ 5. În secolul al XIX-lea, poate chiar ceva mai devreme, comercianții şi bancherii americani obişnuiau să folosească simbolul @ pentru a nota prețul unitar al mărfurilor. Astfel, @ putea fi văzut în listele de prețuri tipărite, pe tejghele şi în facturi, adesea chiar pe tăblițele de ardezie ori pe capete de hârtie cu felurite socoteli. Această siglă (*around* ou *approached* în engleză, „aproximativ") a început să capete semnificația „cu prețul X bucata"[7]. Din această folosire, care încă nu a căzut complet în desuetudine, provine rostirea /*et*/ a caracterului @: *2 books @ $10* se citea /two books at 10 dollars/ „două livre cu zece dolari bucata"[8].

§ 6. O întrebuințare destul de surprinzătoare a simbolului @ o constituie cea din contextul diplomatic. Având sensul aproximativ de „în intenția (cuiva)... " – apropiat de sensul transmis de prepoziția latină *ad*, specializată pentru a reda ideea de direcție, semnul în discuție figura în corespondența diplomatică pentru a indica oraşul în care funcționa diplomatul ce emitea textul scris – *i. e.* : *Comte de Macheprot @ Constantinople*. Acest precursor al adresei electronice, folosit cam peste tot în Europa (cu începere din secolul al XVII-lea, poate chiar ceva mai devreme) în corespondența oficială redactată în latina de cancelarie, apărea destul de frecvent chiar în primul rând al adresei din documentele internaționale – *i. e.* : *@ SSMM Ludov. & Marg. R&R Francæ* se citea *à Leurs Majestés Louis et Marguerite Roi et Reine de France*.

§ 7. Imaginea simbolului @ în conştiința omului modern s-a consolidat, chiar mai mult decât folosirea sa efectivă, în momentul în care respectivul semn a fost inserat pe claviaturile (*QWERTY*) primelor maşini de scris (marca *Underwood*), adică începând din 1885. Se pare că @ şi-a făcut aici apariția pentru a se răspunde unor nevoi ale contabililor şi ale comercianților (aceştia

---

[6] În opoziție cu caracterele numite *minuscule*, literele de format mare erau numite *capitale* (şi nu *majuscule*). Caracterizate prin numeroase unghiuri drepte, caracterele din *bas-de-casse* au fost numite (rar) şi *arabesques* (termen împrumutat din arhitectură). Cu timpul, această denumire s-a contaminat cu *arrobe* şi în felul acesta s-a ajuns la forma *arobasque*.

[7] Cercetătorul francez Denis Muzerelle înclină să creadă că, de fapt, aici ar fi fost vorba de o confuzie caligrafică datorată folosirii prepoziției *à* de către negustorii francezi şi germani.

[8] Tot atunci era folosită o altă abreviere – *c/o* pentru *care of* „prin grija (cuiva)... ", pentru situația în care se intenționa trimiterea corespondenței unei persoane căreia i se cunoştea doar adresa profesională – *i. e.* : *Monsieur Jean DUPONT c/o Ets DUTAPIS 1, rue Principale PARIS 7ème (Seine)*.

fiind unii dintre primii utilizatori ai maşinii de scris), mai mult decât necesităților pe care le-ar fi putut avea scriitorii sau jurnaliştii de la vremea aceea. Simbolul înlocuia pur şi simplu prepoziția englezească *at*, pentru singurul motiv că atingerea unei singure taste în loc de două echivala cu un câştig de timp. Însă, pentru că folosirea acestui @ nu răspunde întru totul intenției de a face economie în scris (întotdeauna el a putut fi obținut doar prin apăsarea simultană a două taste, ceea ce, în fond, încetineşte scrierea mai mult decât marcarea a două caractere succesive), pare mult mai îndreptățit să se considere că întrebuințarea sa a fost justificată mai degrabă din dorința de a imprima textului un aer „cultivat" sau „oficial". În ciuda folosirii sale destul de limitate, primul cod *ASCII* (***A**merican **S**tandard **C**ode for **I**nformation **I**nterchange*) a decis în 1963 să păstreze simbolul @ din claviatura maşinilor de scris inclusiv. Semnul a fost păstrat şi în cea de-a doua versiune a codului, în 1968, de unde a migrat ulterior înspre caracterele standard din informatică. În felul acesta şi având valoarea 64 (fiind adică plasat chiar înainte de *A*), el a fost înscris în normele *ANSI* ale caracterelor numite *ASCII*. Acest fapt explică sporirea interesului comercial față de semnul discutat – în aranjamentul alfabetic la computer al cuvintelor începând cu un @, acestea se vor plasa automat în capul listei. În 1981, tastatura de la *IBM PC* îi va conferi simbolului @ poziția sa standard, el situându-se imediat sub *2* în versiunea *QWERTY* şi plasându-se dedesubtul lui *0*, alături de *à*, în versiunea franceză *AZERTY*.

§ 8. Actul de (re)naştere al glifei @ este inventarea adresei electronice de către Ray Tomlinson, la sfârşitul lunii octombrie 1971. Tânărul inginer în vârstă de treizeci de ani, care lucra pentru *BBN* (***B**olt **B**eranek & **N**ewman*, la Boston), o societate mandatată de Departamentul american al apărării pentru a crea *ARPA* sau *ArpaNet*, rețeaua precursoare a Internetului (sub patronajul Universității din Cambridge, Massachusetts), concepuse un program de mesagerie electronică. Acesta, la fel ca multe alte programe asemenea, concepute începând din anii '60 ai secolului trecut, oferea cercetătorilor şi inginerilor care lucrau pe acelaşi computer[9] posibilitatea de a-şi transmite mesaje pe care le depuneau în „căsuțe poştale". De fapt, mesajele acestea erau fişiere-text personale ce nu puteau fi folosite decât local, adică pe acelaşi computer. Ray Tomlinson a reuşit să „meşterească" un program (numit *SNDMSG*, de la *send message*) ce permitea „expeditorilor" să creeze un text şi să îl expedieze apoi într-o „căsuță" anume a computerului (dar obligatoriu a aceluiaşi computer). Textul se înscria în mod automat sub forma unui fişier pe care numai „destinatarul" său îl putea citi sau şterge. Concret, Tomlinson a avut intuiția de a modifica un program *FTP* întrebuințat pentru transferul fişierelor între siturile de la *ArpaNet* în aşa fel încât acesta să poată fi apt să transporte mesaje şi să le insereze în acelaşi timp în „căsuțele poştale" ale altor computere (după modelul procedeului folosit deja la *SNDMSG*). Pentru a face ca acest sistem rudimentar de adresare să fie funcțional, Tomlinson a fost nevoit să conceapă o metodă de elaborare a unor instrucțiuni capabile să permită computerului să identifice şi să separare simultan numele destinatarului mesajului (adresa sa electronică) şi numele computerului-

[9] Era un lucru obişnuit la vremea aceea ca mai mulți utilizatori să se servească de un singur computer, prin intermediul unor terminale diferite.

gazdă al „cutiei poştale”. Pentru aceasta îi era necesar un semn grafic care să nu figureze în nici un alfabet provenit din scrierea cu caractere latine şi aflat în uz în Europa (absent, cu alte cuvinte, din forma scrisă a limbilor naturale, pentru a nu se da naştere la eventuale confuzii). Tomlinson a ales de pe tastatura sa (*Model-33 Teletype*)[10] glifa @ (simbol ce fusese folosit vreme îndelungată tocmai pentru că nu îi fusese atribuit niciodată o semnificație anume[11]). Semnul reținut prezenta un dublu avantaj: se citea /*at*/ în engleză, adică „la” şi prezența sa într-un cuvânt al limbajului uman era foarte puțin probabilă. Astfel, *smith@bbn* trebuia să însemne „Smith (de) la *BBN*”. Prima adresă electronică în rețea a fost chiar cea pe care Tomlinson şi-a creat-o pentru sine pe computerul său (*Digital PDP-10*): *tomlinson@bbn-tenexa*[12]. Cel dintâi mesaj trimis în felul acesta trebuie să fi fost, după propriile mărturisiri ale lui Ray Tomlinson, „was sent from myself on one computer to myself on another computer and its content was completely forgettable; probably *qwertyuiop* or *Testing 1-2-3*”. Alegerea aceasta a stârnit una dintre primele controverse *online* datorită faptului că @ nu putea fi folosit cu această valoare în toate sistemele de exploatare utilizate pe computerele de la *ArpaNet*; în alte sisteme, simbolul declanşa comanda de suprimare a rândului curent, ceea ce anula din start posibilitatea de a intra într-o adresă electronică[13]. Consacrarea mondială a glifei @ a survenit însă după ce a fost creat Web-ul (în 1989) şi, mai ales, după ce Congresul american a adoptat hotărârea de a pune Internetul la dispoziția activităților comerciale (în 1992).

§ 9. Povestea acestui minuscul simbol (indiferent de numele sub care el este cunoscut – *arobas*, *arobase* etc. şi, adesea, fără legătură directă cu imaginea sa grafică) a aprins periodic imaginația multora. Investigații diverse şi remarci empirice au condus la elaborarea unor ipoteze mai mult sau mai puțin plauzibile, unele dintre acestea fiind în mod evident forțate ori prezentându-se ca simple speculații, adevărate mistificări, în absența unui consistent suport documentar sau logic.

Unii, de pildă, au făcut apropieri de caracterele încercuite ce pot fi întâlnite în vechile scrieri orientale – cifre cel mai des (*1*, *5*, *6*), ştiut fiind faptul că cifrele şi unele litere au fost aduse în Europa de către arabi. Din Bengal până în Laos (exceptând Cambodgia, unde semnul desemnează unitatea), @ văzut în oglindă apare ca cifra *6*. În Sri Lanka, cifra în chestiune este răsturnată, fiind deci foarte asemănătoare cu @. De asemenea, s-a constatat că în tailandeză există o expresie pentru a reda conținutul „în patru” – *tî-sì* – în care cuvântul folosit pentru

---

[10] Trebuie precizat că, pentru a comunica cu computerele şi pentru a folosi mână de lucru formată în birouri, centrele informatice se serveau de claviaturi de maşini de scris standard.

[11] În timp ce *IBM* a ales ca marcator logic de separare semnul @, o altă companie care se lansase în cercetări menite să pună la punct un sistem de curierat electronic, *Digital*, a optat pentru un semn *sui generis* – patru puncte ***::***. Chiar la început, @ a fost numit şi *şapte-opt* la *IBM*, deoarece simbolul dat se obținea perforându-se concomitent 7 şi 8 pe cartelele primelor computere.

[12] *Tenex* era sistemul de exploatare folosit de computerelor de la *BBN*.

[13] La începutul anilor ’80 ai secolului al XX-lea, în anumite versiuni ale limbajului *BASIC*, @ a îndeplinea încă un rol. Glifa era folosită ca prim caracter al unei funcții – *i. e.* : @*somme* pentru a face distincție clară de o eventuală înşiruire identică de caractere, folosită însă drept cuvânt „uman” (@*somme* – „sumă” (fr. ; subst. fem.) / *somme* – „somn odihnitor de scurtă durată” (fr. ; subst. masc.) / *Somme* – un departament din Franța etc.).

patru, adică *sì*, se scrie ca *s* tailandez (anume, cu o vocală şi cu un semn deasupra pentru indicarea tonului), *s* în această limbă semănând întrucâtva cu simbolul grafic @.

Existența glifei @ a fost semnalată de serviciile arhivistice departamentale din Mayenne (Franța) ca fiind o abreviere pentru *aune* (unitate de măsură echivalând cu, aproximativ, 1,20 m) în documente referitoare la comerțul cu pânzeturi din secolul al XVIII-lea.

În sfârşit, alții au avut impresia că ar fi aflat originea cuvântului *arobas* în lexicul din *langue d'oc* (*Trésor du Félibrige*), publicat de Frédéric Mistral în 1878. Acest dicționar provensal-francez înregistrează cuvântul *aro-bas*, deformare a structurii *ala-bast* (ce ar trebui scrisă în grafia occitană actuală *ara-bast*), o deformare regională a termenului *arabast* sau *alabast*, denumire pentru „aile du bât" (un fel de cârlig de care se prindeau sacii pe samarul măgarilor – fr. *bât*).